

ภาษากับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ: กรณีศึกษาชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

Language and Ethnic Identity Construction of Tai Dam (Black Tai): The Case of Na Pa Nat
Community. Khao Keao. Chiang Khan. Loei Province

พวงเพชร พลวิเศษ

เอกสิทธิ์ มณีศรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทยที่อาจจะไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปมากนัก แต่ก็มีมีความโดดเด่น ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำพยายามที่จะสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทดำ หรือ ลักษณะทางวัฒนธรรมอื่นๆ ภายใต้นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและการอนุรักษ์ภาษาไทดำที่อยู่ในภาวะเสี่ยงที่กำลังจะสูญหาย คนไทดำที่กำลังถูกท้าทายกับการสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน โดยเฉพาะระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ บทความนี้ต้องการสำรวจว่า ภาษาไทดำในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การเก็บรวบรวมเชิงเอกสารและวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณาได้นำมาใช้เป็นวิธีการหลักของการศึกษาในบทความนี้เพื่อที่จะพิจารณาว่าภาษาและวาทกรรมที่ใช้ในสถานการณ์การสื่อสารหนึ่งๆ มีลักษณะอย่างไร และอัตลักษณ์ไทดำถูกสื่อและสร้างอย่างไรจากคนไทดำในชุมชน

ผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่า คนไทดำต่างรุ่นจะใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารต่างกัน จากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาพบว่า คนรุ่นสูงอายุพยายามที่จะดำรงรักษาอัตลักษณ์ไทดำอย่างเข้มข้น แต่ก็มีมีการปรับตัวในบางสถานการณ์ ในขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนกำลังต่อรองให้เกิดอัตลักษณ์ผสม บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ชุมชนไทดำกำลังอยู่ในช่วงปรับเปลี่ยน ทั้งภาษาที่ใช้และลักษณะทางวัฒนธรรมอื่น ๆ

คำสำคัญ: ไทดำ, การสร้างอัตลักษณ์, ชาติพันธุ์พันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร

ABSTRACT

Tai Dam is one of the ethnic groups in Thailand that may not be very well known. But it is outstanding Today. Tai Dam ethnic groups try to carry on their cultural identity. Whether the Tai Dam language or other cultural characteristics Under the local tourism promotion policy and the preservation of the Tai Dam language that is about to be lost Tai Dam people are also being challenged to inherit their ethnic identity. Especially between the old and the new. This article

wants to explore that Tai Dam language as a tool that shows the identity of ethnic groups Documentation and ethnographic methods are used as the primary method of study in this article in order to consider the language and discourse used in a particular communication situation. What does it look like? And how Tai Dam [Black Tai] identity is being interpreted and created by Tai Dam people in the community.

Preliminary results show that Tai Dam people in different generations use Tai Dam language in different communication. From ethnographic studies found that The elderly are trying to maintain the Tai Dam identity intensely. But there are adaptations in certain situations While the young and the young generation are negotiating for a mixed identity This article wants to point out that the Tai Dam community is in the process of changing. Both the language used and other cultural characteristics.

Keywords: Tai Dam; Identity construction; Ethnographic discourse analysis

บทนำ

“ไตดำ” หรือ “ไทดำ” นิยมสวมนใส่เสื้อผ้าสีดำ คนไทเรียก “ไทดำ” ว่า “ลาวโซ่ง” “ไทดำ” “ลาวซงดำ” “ลาวซงดำ” “ผู้ไทดำ” “ผู้ไตซงดำ” “ไทดำดำ” ซึ่งก็คือ “ไทดำ” นั่นเอง แต่คำว่า “ไทดำ” จะเป็นที่ยึดกันอย่างไรแพร่หลายมากกว่า คำว่า “โซ่ง” อาจมาจากคำว่า “ซ่ง” ซึ่งเป็นภาษาไทดำ หมายถึง “กางเกง” (มนู อุทุมเวช. 2537: 79)

ไทดำเป็นกลุ่มชนที่พูดภาษาในตระกูลไท ที่เรียกตนเองว่า “ไต” (ไท) หรือ “TAI” คนทั่วไปมักเรียกชื่อแตกต่างกันและคิดว่าเป็นคนละกลุ่มกัน เช่น ลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ลาวซงดำ ผู้ไทยดำ ผู้ไตซงดำ ไทยทรงดำ ไทยโซ่งดำ ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่คำว่า “ไทดำ” จะเป็นที่ยึดกันอย่างแพร่หลาย ถิ่นเดิมของชาวไทดำอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ในอาณาบริเวณระหว่างแม่น้ำดำ(แม่น้ำแต) แม่น้ำแดง(ต้า) และบริเวณแม่น้ำฮู จนถึงแม่น้ำโขง ในแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน เมืองบาง เมืองถ่าง เมืองกวาง เมืองดุง เมืองหม่วย เมืองลา เมืองมัวะ เมืองวาด และเมืองฮาว ในแคว้นสิบสองจุไทยมีเมืองถ่างหรือเมืองเดียนเปียนฟูในปัจจุบัน เป็นเมืองศูนย์กลางหรือเมืองหลวง ปัจจุบันเมืองถ่างตั้งอยู่ทางตอนเหนือของลาวและอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม แคว้นสิบสองจุไทยอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศเวียดนาม ไทดำมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยอาณาจักรน่านเจ้า ไทดำมีระบบโครงสร้างทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูดและภาษาเขียนที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น (เพชรตะบอง ไพศุณย์. 2552: 1)

ไทดำมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาษาพูด และภาษาเขียน อาชีพ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ การดำรงชีวิตประจำวันยังคงผูกพันกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ

ดั้งเดิมอยู่เป็นอันมาก ลักษณะทางสังคมของไทยยังคงรักษาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและพิธีกรรมไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในความเป็นปึกแผ่น และการดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวไทดำจังหวัดเลย นับเป็นเมืองเก่าที่มีความเป็นมาสืบสานวัฒนธรรมรักษา ภูมิปัญญา เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนพื้นเมืองเลย โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกันอยู่ในเขตอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยนานมาแล้ว สำหรับความเป็นมาของหมู่บ้านไทดำ นับตั้งแต่สมัยที่มีการแย่งชิงดินแดนแคว้นต่างๆ ทางตอนเหนือของประเทศไทย ซึ่งเรียกว่าแคว้นสิบสองจุไทย ชาวไทดำอพยพมาจากแคว้นพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน เข้ามาในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2417 (ดำรงค์ รักษ์จรรยาวงศ์. 2559)

ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรเชื้อสายไทดำที่ได้อพยพมาช่วงปี พ.ศ. 2423-2428 สมัยสงครามปราบฮ่อ (ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5) จากเมืองแกลง ต่อมาราวปี พ.ศ. 2430 ได้อพยพเข้าไปในลาวอีก และในปี พ.ศ. 2450 ได้อพยพมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านนาป่าหนาดเป็นการถาวรจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านนาป่าหนาดปัจจุบันมีประชากรที่มีเชื้อสายไทดำประมาณ 1.000 คน กลุ่มไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความเป็นเอกลักษณ์ด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ อาหาร เครื่องแต่งกาย ภายในหมู่บ้านมีศูนย์วัฒนธรรมเป็นแหล่งการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งเผยแพร่ชาวไทดำให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย มีการจัดกิจกรรมงาน “ตุ้มโฮมพี่น้องไต” เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของความเป็นไทดำต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เพชรตะบอง ไพศุญย์ (2552) กล่าวว่า “ชาวไทดำจะเข้าร่วมกิจกรรมในฐานะของผู้เข้าร่วมงานตามวาระหรือตามกำหนดการจัดงานเป็นครั้งๆ ไป มากกว่าที่จะเป็นผู้ที่จะร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูความเป็นไทดำ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาเฉพาะประเด็นเรื่องภาษา จากการสังเกตของแกนนำและผู้อาวุโสของหมู่บ้านพบว่า ภายในชุมชนมีการพูดการใช้ภาษาไทยน้อยลง เนื่องจากค่านิยมที่อยากให้ลูกหลานพูดภาษาไทยได้ มีความอายที่จะพูดภาษาไทย หรือเวลาพูดมักจะมีภาษาท้องถิ่นเข้ามาปะปนอยู่เสมอ เช่น ภาษาไทย ภาษาลาว เป็นต้น ปัจจุบันชาวไทดำที่บ้านนาป่าหนาด เป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย ที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน มีภาษาเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นคือ ภาษาไทดำ และภาษาเลย มีตัวอักษรไทดำที่ยังอนุรักษ์ เก็บบันทึกเป็นหลักฐานไว้

การศึกษาภาษา วาทกรรม ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์

การศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับคนหรือกลุ่มบุคคลในฐานะผู้ใช้ภาษาในสังคมมีอยู่อย่างหลากหลาย ทั้งในแง่วาทกรรมศึกษา และในแง่ปัจจัยทางสังคมของผู้ใช้ภาษา แนวทางการศึกษาทางภาษาศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะอยู่ในกลุ่มของการศึกษาที่เรียกว่า ภาษาศาสตร์สังคม (Sociolinguistics) ปัจจัยทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ของผู้ใช้ภาษาก็จะถูกจัดรวมอยู่ในสาขาสังคมภาษาศาสตร์สังคมนี้ กรอบแนวคิดของภาษาศาสตร์สังคมที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์มีหลายมุมมอง วิธีการศึกษาก็มีหลากหลายวิธีแตกต่างกันออกไป แนวทางกระแสหลักของภาษาศาสตร์สังคมจะเป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นที่ภาษาเกี่ยวกับการแปรและการเปลี่ยนแปลงของภาษาในสังคมที่เรียกว่า

ภาษาศาสตร์สังคมแนวการแปร (Variationist sociolinguistics) หรือบางครั้งก็เรียกว่า แนวลาบอฟ (Labovian) (Chambers et al. 2004 อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ. 2557) การศึกษาแนวโน้มจะศึกษาชาติพันธุ์ในแง่ของปัจจัยหนึ่งทางสังคมของผู้ใช้ภาษาที่มีผลทำให้ภาษาที่ใช้มีการแปรหรือเปลี่ยนแปลงไป ชาติพันธุ์ในมุมมองนี้ก็จะมีความหมายไม่ต่างมากนักกับมุมมองเรื่องเชื้อชาติ (race) ส่วนกลุ่มอีกกลุ่มหนึ่งเน้นความแตกต่างของภาษา (language diversity) และเน้นบรรยายลักษณะทางสังคมของผู้ใช้ภาษาและภาษาที่เข้าไปมีบทบาทในแต่ละกิจกรรมทางสังคมต่างๆ กัน เป็นกลุ่มที่เรียกว่า สังคมวิทยาภาษา (Sociology of language) ซึ่งมีแนวทางการศึกษาตามฟิชแมน (Fishman. 1991 อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ. 2557) กลุ่มนี้สนใจชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นชนกลุ่มน้อย (minority group) ในสังคม โดยพยายามแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ใช้ภาษากับภาษาที่ใช้อยู่ในกิจกรรมต่างๆ ในสังคม เช่น การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มภาษาศาสตร์สังคมปฏิสัมพันธ์ (Interactional sociolinguistics) (Gumperz. 1983 อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ. 2557) มุ่งเน้นการบรรยายอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของผู้ใช้ภาษาผ่านการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม การวิเคราะห์บทสนทนาจึงเป็นเครื่องมือหลักของการศึกษาแนวนี้

ในงานของ จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557) ได้อธิบายไว้ว่า ผลของการศึกษาและคำอธิบายเพื่อทำความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาตามแนวทางนี้สามารถนำไปใช้การอธิบายปรากฏการณ์ทางวาทกรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี วาทกรรมวิเคราะห์ (discourse analysis) บางกลุ่มจึงใช้แนวทางภาษาศาสตร์สังคมปฏิสัมพันธ์ในการวิเคราะห์ด้วย เช่น กลุ่มของแทนเนน (Tannen. 1994) ขณะที่กลุ่มภาษาศาสตร์สังคมเชิงวิพากษ์ (Critical sociolinguistics) (Coupland et al.. 2001) สนใจศึกษาอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ที่สัมพันธ์กับประเด็นเชิงอำนาจและวิถีปฏิบัติทางสังคมที่มีภาษาเป็นบทบาทสำคัญในการสื่อและสร้างความหมายให้กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ เป้าหมายของการศึกษาของกลุ่มภาษาศาสตร์สังคมเชิงวิพากษ์นี้ จึงไม่แตกต่างกันกับกลุ่มวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical discourse analysis) เพียงแต่จุดเน้นของกระบวนการศึกษาและการนำเสนอผลการศึกษาอาจจะแตกต่างกันบ้าง เนื่องจากภาษาศาสตร์สังคมเชิงวิพากษ์ยังเน้นที่กระบวนการทางภาษาและนำเสนอผลการศึกษาที่เน้นภาษาเป็นหลักมากกว่า ในขณะที่วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์อาจใช้แนวคิดและทฤษฎีทางสังคม (social theory) และนำเสนอผลการศึกษาที่แสดงประเด็นทางสังคมเกี่ยวกับอัตลักษณ์และชาติพันธุ์มากกว่าที่จะเน้นประเด็นทางภาษา

การศึกษาภาษา วาทกรรม ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ ในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเป็นที่สนใจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามที่จะศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งเน้นไปที่การสืบสานและธำรงรักษาซึ่งภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย เนื่องจากมีผลการศึกษาวิจัยพบว่าภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะวิกฤติและมีความเสี่ยงที่จะสูญหาย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2549) เหตุผลนี้จึงเป็นที่มาให้เกิดโครงการวิจัย เช่น โครงการวิจัย ชาติพันธุ์: กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ. 2556) ที่เน้นมิติศึกษาเพื่อธำรงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กัน โดยเลือกกรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำเป็นหลัก

ในสาขาภาษาศาสตร์นั้น แนวทางและวิธีการศึกษาด้านภาษา วาทกรรมและชาติพันธุ์อาจมีหลายแนวทางตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ละแนวทางมีจุดเน้นที่ไม่เหมือนกัน ในบทความนี้ผู้วิจัยใคร่ขอใช้แนวทางเชิงประยุกต์ระหว่างภาษาศาสตร์สังคม วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และวิธีการทางมานุษยวิทยาเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วาทกรรม กับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ วิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่าวิธีการวาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณนา(Ethnographic discourse analysis)

ชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic method): การศึกษาภาษากับวิถีชีวิตมนุษย์

งานวิจัยที่เก็บข้อมูลภาคสนามในการศึกษาภาษาและวาทกรรมกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้น อาจมีหลายแนวทางด้วยกัน กฤษดาวรรณ หงส์ดามรงค์ (2539) ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยภาคสนามไว้น่าสนใจในแง่ที่ว่า ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนามเป็นข้อมูลที่ดีเนื่องจากเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บเอง สัมผัสเอง ตีความผ่านบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ตนเองได้สัมผัสใกล้ชิด โดยอาศัยการวิเคราะห์จากกรอบทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้เลือกสรรแล้ว ซึ่งดีกว่าการพึ่งข้อมูลทุติยภูมิ เช่น หนังสือ ตำรา พจนานุกรม ฯลฯ ที่มักจะผ่านการตีความและมุมมองของผู้อื่นมาแล้ว

โดยทั่วไปการวิจัยภาคสนามทางภาษาศาสตร์มักมุ่งเน้นที่ข้อมูลเชิงไวยากรณ์ภาษาที่จะต้องมีเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้น เช่น แบบสอบถาม แบบฟอร์มการจดบันทึก รายการคำศัพท์ รายการประโยค รวมไปถึงข้อมูลสัมพันธ์สาร (discourse) รูปแบบต่างๆ เช่น นิทาน เรื่องเล่า แม้แต่พิธีกรรม นอกจากนี้ยังเน้นการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethno linguistics) ที่มักมีเป้าหมายในการเก็บคำศัพท์เชิงวัฒนธรรม เช่น คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องมือจับปลา เครื่องดนตรี คำเรียกสี ฯลฯ การทำงานเช่นนี้มักต้องอาศัยผู้ให้ข้อมูล โดยทั่วไปมักจะเรียกกันว่า ผู้บอกภาษา (informant) ซึ่งก็คือผู้รู้หรือเป็นเจ้าของภาษานั้นๆ หรือเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนดังกล่าวที่จะสามารถให้ข้อมูลความรู้เชิงภาษาแก่ผู้วิจัยได้ การเสนอผลการวิจัยโดยส่วนใหญ่มักจะแสดงผลออกมาเป็นตาราง แผนภาพหรือรายละเอียดเกี่ยวกับภาษาหรือไวยากรณ์เป็นสำคัญ ในขณะที่ข้อมูลเชิงสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาในชุมชนนั้น (รวมถึงของผู้บอกภาษาด้วย) ก็มักจะนำเสนอในเชิงความรู้ทั่วไปเพื่อเป็นบริบทของการศึกษาวิจัยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว

ภายหลังมีการพัฒนาแนวทางการศึกษาวิจัยภาษาศาสตร์ภาคสนามขึ้น เช่น การศึกษาเชิงสนทนาสัมพันธ์ (dialogic approach) การศึกษาวิจัยแนวนี้นับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมนุษย์และวิถีชีวิตของมนุษย์ การทำงานเช่นนี้ ผู้วิจัยได้สนใจเฉพาะภาษาที่ได้จากผู้บอกภาษาเท่านั้น แต่ยังสนใจถึงชีวิตและวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนด้วย การเก็บข้อมูลจึงมิได้เพียงการสอบถามหรือสัมภาษณ์จากผู้บอกภาษาเท่านั้น แต่เน้นการสนทนาสัมพันธ์กับคนในชุมชน การสังเกตและการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน การวิจัยภาคสนามแนวทางการนี้ กฤษดาวรรณ หงส์ดามรงค์ (2539) ให้คำอธิบายไว้ว่า

“การทำวิจัยภาคสนามไม่ใช่เพียงการศึกษาเรื่องราว เกี่ยวกับ ชาวบ้าน แต่คือการใช้ชีวิตกับ ชาวบ้าน” การศึกษาภาคสนามดังที่ กฤษดาวรรณ กล่าวไว้นั้น เป็นแนวทางเดียวกับการวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยาหรือ

สังคมวิทยาที่เรียกว่า ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) หรือวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic method)

ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับชาติพันธุ์นั้น เป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งนั่นคือ ความเป็นกระบวนการของการสื่อความหมายและการสร้างตัวตนให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2542; จันทิมา เอี่ยมานนท์. 2549) กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในสังคมไทยมีอัตลักษณ์และมีตัวตนเป็นเพราะมีกระบวนการทางวาทกรรมที่ใช้สื่อและสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้น งานวิจัยที่เน้นศึกษาเฉพาะการบรรยายภาษาอาจทำให้ละเลยมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ใช้ภาษา บทความนี้จึงต้องการนำเสนอวิธีการเชิงประยุกต์ที่ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาภาษาและวาทกรรมที่ปรากฏร่วมกับข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ถูกใช้สื่อสารในการทำกิจกรรมในชุมชนนั้น สามารถบ่งชี้ลักษณะทางชาติพันธุ์ และสามารถตีความไปถึงการเป็นเครื่องมือในการสื่อและสร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาได้

การศึกษาตามแนวทางนี้จำเป็นต้องอาศัยการเก็บข้อมูลภาคสนาม แต่การวิจัยภาคสนามตามแนวโครงสร้างที่เน้นภาษาและไวยากรณ์ของภาษาที่ต้องอาศัยผู้บอกภาษานั้น แม้จะทำให้ได้ข้อมูลเชิงภาษาที่ดี แต่อาจทำให้การเข้าใจวิถีทางสังคมวัฒนธรรมไม่ชัดเจนเพียงพอ เนื่องจากอาจมีสิ่งที่ไม่เปิดเผยและไม่ ปรากฏตัวชัดด้วยอาศัยการสอบถามทางภาษาเท่านั้น บทความนี้จึงต้องการนำเสนอแนวทางการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ โดยอาศัยการพิจารณาตีความที่ องค์ประกอบแวดล้อมของการสื่อสารและวาทกรรมของชุมชนเป็นหลัก เป็นการประยุกต์ระหว่างแนวทางชาติพันธุ์วรรณากับวาทกรรมวิเคราะห์ แนวทางที่ว่านี้จึงเรียกว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic discourse analysis) (Scollon. 2001; Scollon and Scollon. 2004 อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิกิจ. 2557)

ภาษาและชาติพันธุ์ไทดำในจังหวัดเลย

ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทยที่อาจจะไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปมากนัก แต่ก็มีตัวตนโดดเด่น จากเอกสารการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ไทดำในประเทศไทย พบว่าไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งอยู่ในประเทศไทยนั้น เชื่อกันว่าด้วยเหตุผลของสงครามและการเมืองการปกครอง ชาวไทยโซ่งหรือไทดำได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2322) จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2430) โดยตั้งถิ่นฐานที่เมืองเพชรบุรีเป็นแห่งแรก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีป่าเขามาก มีหุบเขาถ้ำธาร น้ำท่วมไม่ถึง ลักษณะภูมิประเทศคล้ายบ้านเมืองเดิม คือ เมืองแกลง ในแคว้นสิบสองจุไทย (อ่านเพิ่มเติมใน พนิดา เย็นสมุทร. 2524) ต่อมาได้กระจายไปตั้งหลักแหล่งที่อื่นๆ แต่จะอยู่อาศัยหนาแน่นแถบตะวันตกของในประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร (สมทรงบุรุษพัฒน์ และคณะ. 2554) แล้วจึงกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศตามจังหวัดต่างๆ เช่น ลพบุรี สระบุรี พิจิตร พิษณุโลก เลย สุราษฎร์ธานี ฯลฯ (อ่านเพิ่มเติมจังหวัดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งอาศัยอยู่ใน มนุ อุดมเวช. 2547)

ที่ว่าไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะโดดเด่น เหตุผลหนึ่งเป็นเพราะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาเป็นของตัวเอง ที่เรียกว่า ภาษาไทดำ (Black Tai language) มีทั้งรูปตัวอักษรและมีระบบไวยากรณ์ที่ชัดเจน ในทางภาษาศาสตร์แล้ว จัดให้ภาษาไทดำเป็นภาษาหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท (Tai language family) โดยจัดอยู่ในสาขตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai group) (Li. 1960) และอยู่ในกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ตอนบน (Upper Southwestern Tai) ซึ่งมีภาษาไทแดง ไทขาว ลื้อเชียงตุง ลื้อเชียงรุ่ง เป็นต้น (Hartmann. 1980. อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิกิจ. 2557)

ในแง่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ชาติพันธุ์ไทดำมักจะถูกกล่าวถึงโดยทั่วไปในแง่ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์เด่นชัด เช่น ในเรื่องเครื่องแต่งกายที่มักเป็นสีดำ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นที่มาของการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ไทดำ” หรือ “ไทยทรงดำ” (สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ. 2554; 2556) นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรม ประเพณี การละเล่น วิถีชีวิตการดำเนินชีวิตและการรวมกลุ่มชุมชนที่ชัดเจน อีกทั้งมีการตื่นตัวในการธำรงและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติพันธุ์อย่างจริงจังด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบ้านนาป่าหนาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์โดยชุมชน จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีศักยภาพ มีความเป็นปึกแผ่น และมีความเข้มแข็งชุมชนหนึ่ง (เพชรตะบอง ไพศุนย์. 2552: 5)

อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาของ จันทิมา อังคพณิกิจ (2557) แสดงให้เห็นว่าชาติพันธุ์ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเข้มแข็ง และมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่โดดเด่น สิ่งที่ชวนให้ฉุกคิดก็คือ การแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ดังกล่าวมีความคงที่และมีเอกลักษณ์ชัด (unique) ในทุกที่ทุกเวลาที่คนกลุ่มชาติพันธุ์ปรากฏตัวอยู่ในชุมชนจริงหรือไม่ ภาษาไทดำซึ่งเป็นเครื่องมือบ่งชี้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้แสดงบทบาทมากน้อยเพียงใด ประเด็นปัญหาเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าทฤษฎีกับการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำในชุมชน โดยใช้วิธีการที่ประยุกต์ระหว่างทฤษฎีการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีกับวิถีทางชาติพันธุ์วรรณนา ซึ่งแตกต่างจากวิธีการศึกษาภาษาชาติพันธุ์ที่เคยเป็นมา เนื่องจากผู้วิจัยต้องการเน้นไปที่การตีความเชิงว่าทฤษฎีเพื่ออธิบายในมิติทางสังคมว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีปฏิบัติในชุมชนที่มีภาษาปรากฏอยู่

การแสดงอัตลักษณ์ในภาษาไทดำในบ้านนาป่าหนาดจังหวัดเลย

ชาวไทดำมีภาษาเป็นของตัวเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากภาษาไทยภาคกลางและภาษาไทยภาคอีสาน คุณตาหวาน ช้อนเปี้ยยุ่ง ซึ่งเป็นผู้สอนภาษาไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้ให้ข้อมูลว่า ภาษาไทดำนั้นมีพยัญชนะทั้งหมด 38 ตัว และมีสระสำหรับออกเสียงจำนวน 21 ตัว ซึ่งพยัญชนะบางตัวนั้นมีความคล้ายกันกับพยัญชนะในภาษาไทย และมีการออกเสียงที่คล้ายกัน ด้านระบบคำมีลักษณะประกอบคำ 4 ประเภท คือคำพยางค์เดียว คำ ประสม คำซ้อนและคำซ้ำ คำดังกล่าวจำแนกได้ 7 หมวด ได้แก่ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำคุณศัพท์ คำวิเศษ คำเชื่อม และคำลงท้าย ด้านระบบประโยคและวลี สามารถจัดแบ่งประโยคออกเป็น 3 ประเภท คือ ประโยคความเดียว ประโยคความซ้อน และประโยคความรวมส่วนวลีจำแนกได้เป็น 4 ชนิด ได้แก่ นามวลี กริยาวลี สถานวลี และกาลวลี ภาษาไทดำ

ส่วนมากมาจากการเล่านิทานพื้นบ้าน สุภาษิต เพลงกล่อมเด็ก บทเพลง คำขวัญ และนิทาน หรือสำนวนต่าง ๆ (ฉันทน์ จงใจสิทธิ์. 2559)

สถานภาพของภาษาไทยคำในตำนานป้าหนาด จังหวัดเลย

จากการศึกษาวิจัยของ อาจารย์เพชรตะบอง ไพศุณย์ (2552) ผู้ก่อตั้งและผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย พบว่า การใช้ภาษาไทยคำในหมู่บ้านนาป่าหนาดนั้น ยังคงมีการใช้พูดอยู่ทุกวันนี้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการพูดกับคนในครอบครัว ชาวบ้านส่วนมากจะพูดภาษาไทยคำผิดเพี้ยนไปจากเดิม(ต้นฉบับ)มาก ลูกหลานชาวไทยดำคิดว่าเป็นภาษาไทยคำที่ถูกต้องจึงได้ใช้ต่อๆ กันมา ในบางครั้งมีการพูดแค่สำเนียงไทดำแต่คำศัพท์เป็นคำไทย ซึ่งในอนาคตมีแนวโน้มว่าคำศัพท์ดั้งเดิม หรือคำศัพท์เก่าแก่ในภาษาไทยคำอาจจะสูญหายได้ และปัจจุบันมีชาวต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งการเข้ามาอยู่อาศัย ตั้งถิ่นฐาน และการแต่งงานกับคนไทดำในหมู่บ้าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยคำ มีการนำภาษาต่างถิ่นเข้ามาใช้มากขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจเพื่อการสื่อสารให้เข้าใจตรงกันและส่งผลต่อการสืบทอดประเพณี พิธีกรรมของไทดำด้วย

การอ่านและการเขียนภาษาไทยคำ ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถอ่านได้ในคำง่าย ๆ เช่น ป้ายชื่อหน้าบ้าน ป้ายสถานที่ และที่อ่านเป็นหนังสือได้ 7 คน แต่การเขียนส่วนใหญ่จะเขียนไม่ค่อยได้ มีผู้ที่พอเขียนเป็นประโยคสั้นๆ ได้ 13 คน และเขียนเป็นเรื่องราวได้เพียง 4 คน ในส่วนของการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมไทดำนั้น อาจารย์เพชรตะบอง กล่าวว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อการฟื้นฟูภาษาไทยคำ ซึ่งเป็นภาษาของบรรพบุรุษ ต้องการให้มีการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยคำในโรงเรียนมาก ชาวบ้านก็ต้องการที่จะเข้าร่วมเรียนภาษาไทยคำด้วย และต้องการให้ลูกหลานเรียนภาษาไทยคำในระบบของโรงเรียน

แนวทางการสร้างอัตลักษณ์ของภาษาไทยคำในตำนานป้าหนาด จังหวัดเลย

งานวิจัยของ เพชรตะบอง ไพศุณย์ (2552) ได้ศึกษาแนวทางการฟื้นฟูภาษาไทยคำที่เหมาะสมกับบ้านนาป่าหนาด ได้แก่ การนำภาษาไทยคำเข้าไปสู่การจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เนื่องจากการเรียนการสอนที่อยู่ในระบบ มีหลักสูตรและแผนการสอนที่ชัดเจน ทำให้เยาวชนของบ้านนาป่าหนาดเรียนได้อย่างครบถ้วนและเหมาะสมกับการเรียนรู้ในแต่ละช่วงวัย เป็นการเรียนรู้ที่มีความสนุกสนานและเป็นเรื่องที่อยู่ในท้องถิ่นของตนเอง และมีครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้สอน เป็นบุคคลที่อยู่ในหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน เกิดความใกล้ชิดกัน

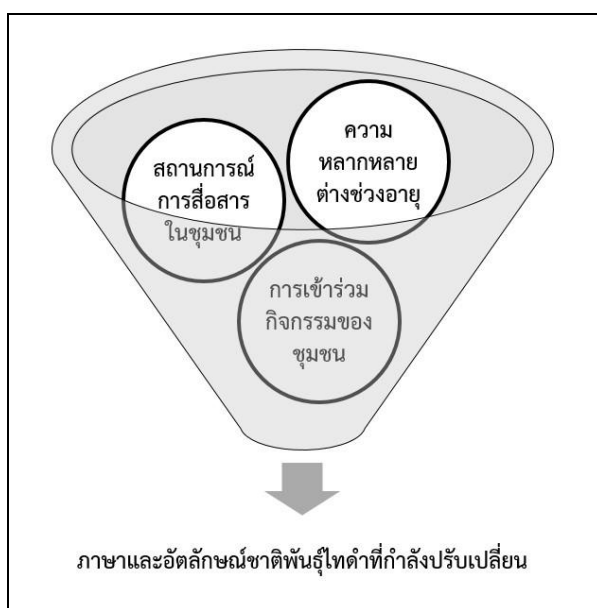
และในขณะเดียวกันทางชุมชนเองก็มีส่วนร่วมในการสร้างอัตลักษณ์ของภาษาไทยคำเช่นกัน ได้แก่ การบันทึกองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทดำด้วยตนเอง เนื่องจากมีการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทยคำแล้ว ทุกคนสามารถจดบันทึกอะไรก็ได้ที่อยากบันทึก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่า นิทาน หรือเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณี ขนบธรรมเนียม พิธีกรรมและวัฒนธรรมของไทดำ อันเป็นสิ่งที่ใช้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของภาษาไทยคำ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ผ่านการปฏิบัติที่ถูกต้อง การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีต่อภาษาไทยคำในพื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดได้

กระบวนการการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูภาษาไทยคำบ้านนาป่าหนาด ได้แก่ การจัดให้มีการร่วมกันรับรู้ข้อมูลสถานภาพของภาษาไทยคำว่า ปัจจุบันภาษาไทยคำนี้เป็นอยู่อย่างไร มีการใช้มากน้อยแค่ไหน ใช้ได้ถูกต้องเพียงไร

จากนั้นชุมชนร่วมกันพัฒนาเครื่องมือทางภาษาเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทดำ ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านไม่มีเครื่องมือในการถ่ายทอดภาษาไทดำ ต่อมาเมื่อมีการทำวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูภาษาไทดำเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของภาษาไทดำ จึงเริ่มมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่า มีทัศนคติที่ดี และทราบถึงความจำเป็นของภาษาและวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษไทดำได้สร้างไว้

ภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำที่กำลังปรับเปลี่ยน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตในเชิงชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร โดยพิจารณาที่การปรากฏใช้ภาษาไทดำในการติดต่อสื่อสารเพื่อทำกิจกรรมในชุมชน ร่วมกับการพิจารณาองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน พบข้อสังเกตที่ชี้ให้เห็นได้ว่าภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำที่บ้านนาป่าหนาดกำลังมีการปรับเปลี่ยน ดังภาพ

ภาพที่ 1 ภาษาและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำที่กำลังปรับเปลี่ยน

ภาษาไทดำกับสถานการณ์การสื่อสารในชุมชน ผู้เขียนได้สังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนที่มีเชื้อสายไทดำเข้าร่วมทำกิจกรรมพบว่า ภาษาไทดำปรากฏใช้ในลักษณะของการสลับภาษา (code switching) กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในรุ่นผู้สูงอายุสามารถจะสลับภาษาไทดำกับภาษาไทยกลางได้ กล่าวคือ เมื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนสื่อสารด้วยภาษาไทดำ แต่ถ้าสื่อสารกับผู้ที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำไม่ว่าจะรุ่นอายุใด ก็จะใช้ภาษาไทยกลาง ขณะเดียวกันเมื่อสื่อสารกับรุ่นวัยหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนเป็นชาติพันธุ์ไทดำ ก็จะมีทั้งใช้ภาษาไทดำและใช้ภาษาไทยกลางควบคู่กัน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำรุ่นวัยหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนนั้น พบว่าส่วน

ใหญ่จะใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร ไม่ว่าจะสื่อสารกับคนในชุมชนชาติพันธุ์ใดารุ่นเดียวกัน หรือกับคนนอกชุมชนใดก็ตาม มีรุ่นเยาวชนบางคนเท่านั้นที่ยังสามารถพูดภาษาไทยได้ แต่ก็ไม่คล่องเหมือนรุ่นผู้สูงอายุและรุ่นวัยกลางคน จากการสอบถามรุ่นเยาวชนพบว่า บางคนก็พอฟังเข้าใจ แต่พูดภาษาไทยไม่ได้ การสลับภาษาจึงมักเกิดกับคนรุ่นสูงอายุและรุ่นวัยกลางคน และมักจะไม่ได้เกิดในผู้พูดรุ่นวัยหนุ่มสาว ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของสมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ (2554) รายงานเกี่ยวกับคลังข้อมูลการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย ในงานวิจัยพบว่า ผู้พูดที่เป็นชาติพันธุ์ใดารุ่นเยาวชนไม่มีการสลับภาษาเลย เนื่องจากทุกคนใช้ภาษาไทยกลางในการติดต่อสื่อสาร

ดังนั้น การจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนบ้านนาป่าหนาด และมีผู้สอนภาษาไทยอยู่ในหมู่บ้านด้วย จึงเป็นเพียงกิจกรรมที่ใช้แสดงถึงการมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ใดาและมรดกวัฒนธรรมด้านภาษาเป็นของตัวเองเท่านั้น แต่ยังไม่เกิดพลังของการเรียนรู้ที่จะกระตุ้นให้มีการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนเชื้อสายใดาเพียงพอ เพราะเด็กที่เรียนภาษาไทยในโรงเรียนมิได้นำภาษาไทยมาใช้สื่อสารจริงในครอบครัว ลักษณะนี้อาจตีความให้เข้าใจได้ว่า ครอบครัวใดาน่าจะมิได้ใช้ภาษาไทยสื่อสารกับคนรุ่นเยาวชน และตีความต่อไปได้อีกว่า คนรุ่นเยาวชนใดาก็น่าจะไม่ ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ใดากับความหลากหลายต่างช่วงอายุ ในด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ใดาของชุมชนบ้านนาป่าหนาดนั้น ผู้เขียนพิจารณาจากรูปแบบการนำเสนอ (representation) ความเป็นชาติพันธุ์ใดาจากการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษา การแต่งกาย การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ทางวัฒนธรรมใดาหรือการเข้าร่วมในเหตุการณ์การสื่อสาร เพื่อจะดูว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดานำเสนอตัวเอง (self-representing) ว่าเป็นใดาอย่างไร และความเป็นใดาถูกนำเสนอ (represented) อย่างไรเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ไม่ใช่คนในชุมชนจากการสังเกตองค์ประกอบเหล่านี้ ผู้เขียนพบว่า อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ใดากำลังมีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้น และกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านระหว่างอัตลักษณ์ใดาดั้งเดิมและอัตลักษณ์ใดาใหม่ การปรับเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นทั้งกับกลุ่มชาติพันธุ์ใดารุ่นผู้สูงอายุ รุ่นวัยกลางคน รุ่นวัยหนุ่มสาว และรุ่นเยาวชน อัตลักษณ์ใดาดั้งเดิมแสดงผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ใดาวยุโรปที่ยังคงยึดการปฏิบัติในพิธีกรรมและวัฒนธรรมประเพณีของใดาต่างๆ อย่างเหนียวแน่น ยังคงใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับกลุ่มผู้สูงวัยหรือกับคนรุ่นผู้ใหญ่ที่ยังสามารถพูดและใช้ภาษาไทยสื่อสารได้ที่ยังคงอัตลักษณ์อย่างชัดเจนที่สุดก็คือ การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใดา โดยเฉพาะกลุ่มใดาผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิง จะเห็นได้โดยทั่วไปว่ายังคงแต่งกายด้วยการนุ่งซิ่น ใส่เสื้อแบบใดา ปิ่นเกล้า (การเกล้ามวยผม) ที่เป็นเอกลักษณ์บ่งบอกสถานภาพของตนเอง

การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน พบว่า ในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนของกลุ่มคนใดารุ่นวัยกลางคนและรุ่นวัยหนุ่มสาว มักจะเป็นวัยที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนที่มีความผสมผสานที่หลากหลายวัฒนธรรม ทำให้อัตลักษณ์ใดามีการผสมผสานหรือปรับเปลี่ยน บางครั้งก็มีการแยกครอบครัวและแยกบ้านออกไปอยู่ต่างชุมชน นอกจากนี้คนรุ่นวัยกลางคนและคนรุ่นหนุ่มสาวมักจะได้ทำงานในองค์กรของรัฐ องค์กรเอกชน และมีกิจการของ

ตนเอง คนไทดำรุ่นเหล่านี้จึงเป็นกลุ่มคนที่มีการปรับเปลี่ยนความเป็นไทดำไปบ้าง ในเวลาเดียวกันก็ยังคงสืบสานความเป็นไทดำอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากการใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารกับกลุ่มคนรุ่นสูงอายุ และมักพูดสลับภาษาเมื่อสื่อสารกับกลุ่มคนไทดำวัยเดียวกัน

สรุป

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น และจากการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาในชุมชนชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย พบว่า ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำนี้เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ระหว่างคนต่างกลุ่มอายุ เพราะมีทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำแบบดั้งเดิมที่ยังคงปรากฏอยู่กับคนรุ่นสูงอายุ และมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นไทดำในกลุ่มรุ่นวัยกลางคน โดยผสมผสานกับชาติพันธุ์อื่น รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำดำรงตนอยู่ได้ด้วยอิทธิพลของสังคมสมัยใหม่ที่เข้ามาในชุมชน ผ่านกิจกรรมบางกิจกรรม และผ่านคนรุ่นหนุ่มสาวและรุ่นเยาวชนของไทดำ ทำให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำมีการปรับเปลี่ยนไป การจัดประเพณีและกิจกรรมประจำปี ของไทดำได้ทำให้เห็นว่า มีความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันรายละเอียด ขั้นตอนพิธีกรรมและข้อมูลตัวบทบางอย่าง บางช่วงที่อยู่ในพิธีกรรม เช่น ในพิธีฌาปนกิจศพ การบรรยายความลำบากของแม่ที่เสียชีวิตได้มีการดัดทอนลง ลักษณะเช่นนี้หากไม่มีการบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ ความรู้ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็อาจจะสูญหายไปในอนาคต เช่นเดียวกันกับพิธีกรรมและข้อมูลตัวบทบางอย่างที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น การขับเสนาเหือน เสนผู้ท้าว เสนผู้น้อย เสนตัว ฯลฯ ก็อาจสูญหายไปเพราะไม่มีคนไทดำรุ่นใหม่สืบทอดการขับเหล่านี้

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วรรณายังทำให้มองเห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างภาษาวาทกรรมและผู้ใช้ภาษาที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เมื่ออยู่ในการทำกิจกรรมในชุมชน มุมมองเกี่ยวกับภาษาไทดำที่มีต่อการแสดงและสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำมีความแตกต่างกันระหว่างคนต่างรุ่นอายุ ปรากฏการณ์การสลับภาษาที่เกิดขึ้นในการสื่อสารของคนรุ่นต่างๆ ในชุมชนโดยที่ถูกต้องแบบไม่รู้ตัวนั้น แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์การใช้ภาษาไทดำกำลังมีการปรับเปลี่ยนไปในชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด ที่สอดคล้องกับภาวะถดถอยของภาษา เนื่องจากกลุ่มคนรุ่นเยาวชนและคนรุ่นหนุ่มสาวมีแนวโน้มที่จะไม่ใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน แม้ชุมชนบ้านนาป่าหนาดจะมีความพยายามจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์ให้มีการเรียนการสอนภาษาไทดำในโรงเรียน เพื่อให้คนรุ่นเยาวชนในโรงเรียนได้ซึมซับภาษาไทดำ และเพื่อเป็นการแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำให้ดำรงตนอยู่ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว คนรุ่นเยาวชนเหล่านั้น ก็ยังไม่ได้เรียนรู้เพื่อที่จะพูดภาษาไทดำและใช้ภาษาไทดำในการสื่อสารระหว่างกัน แต่พวกเขาได้เรียนรู้และซึมซับลักษณะเฉพาะตัวของความเป็นไทดำผ่านภาษาไทดำที่มีความแตกต่างกับภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยมาตรฐานอย่างชัดเจน ก็ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวและคนรุ่นเยาวชนภาคภูมิใจในความเป็นไทดำเช่นกัน เพียงแต่การแสดงออกนั้นแตกต่างไปจากคนรุ่นสูงอายุและคนรุ่นวัยกลางคนเท่านั้น

References

- จันทิมา อังคณิกิจ. (2556). ภาษากับการสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ: กรณีศึกษาชุมชนไทดำ บ้านไผ่ หูช้าง จังหวัดนครปฐม. โครงการวิจัยย่อย ในโครงการเมธีวิจัยอาวุโส เรื่อง ชาติพันธุ์: กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม ทูลส่งเสริมกลุ่มวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2553-2556. วารสารวณะ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม- มิถุนายน 2557).
- ณรงค์ อางสมิติ. (2555). รัชชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ดวงกมล เวชวงค์. (2554). กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดน้ำ: ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี. วารสารวิทยบริการ 22 (3): 132.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณิชนันท์ จงใจสิทธิ์. (2559). วิถีท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมที่ยั่งยืน: หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ปิยวรรณ สุขเกษม. (2553). หนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับท้องถิ่นไทยเชิงบ้านไผ่หูช้าง ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. นครปฐม: โรงเรียนวัดไผ่หูช้าง.
- มนู อุดมเวช. 2547. ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย. เพชรบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ. (2554). การใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ. (2556). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ไทยเชิง. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2561). พลังชีวิตภาษาไทดำในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ: วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2561
- สมิตร ปิติพัฒน์. พิเชฐ สายพันธุ์. อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และณลินี ตันธวัณชัย. (2551). ไทดำ ไทยขาว ไทแดง และไทยเหลือง: อัตลักษณ์เปิด อัตลักษณ์ปิด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2549). สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์. ภาษาและวัฒนธรรม. 25(2). 5-17.